

Vallstuga på Hjortstavallen i Hög

Antikvarisk medverkan vid renovering av yttertak och trappa

Gåcksäter 5:3
Högs socken
Hudiksvalls kommun
Gävleborgs län
2024

Daniel Olsson

Slutrapport
Avser byggnadsvårdsbidrag enligt KML
Länsstyrelsens dnr: 205-2024
Beställare: My Leffler

Vallstuga på Hjortstavallen i Hög

Antikvarisk medverkan vid renovering av yttertak och trappa

Gåcksäter 5:3
Högs socken
Hudiksvalls kommun
Gävleborgs län
2024

Daniel Olsson

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	3
Sammanfattning.....	3
Antikvarisk slutbedömning.....	3
Karta.....	4
Lagskydd.....	5
Historik	5
Orsaker till åtgärder.....	7
Grunden.....	8
Trappan	8
Yttertaket.....	8
Skorstenen.....	8
Ärendets fortsättning.....	8
Utförda åtgärder inklusive material och metoder	9
Grunden.....	9
Trappan	9
Yttertaket.....	10
Skorstenen.....	10
Avvikelse från beslut	11
Antikvariska iakttagelser och eventuella återstående väsentliga skador	11
Källor.....	11

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2026

Omslagsbild: Den aktuella vallstugan på Hjortstavallen i Hög från öster efter
läggning av plåttak och renovering av trappa. Foto: Daniel Olsson, 2024-10-25.
Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med
Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet,
dnr I2018/00110.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	205-2024
Länsstyrelsens beslutdatum:	2024-09-04
Länsmuseet diarienummer:	2024-197/310
Projekttid:	Juli–oktober 2024
Besiktningar:	2024-05-28, besiktning 2024-10-25, slutbesiktning
Antikvarisk medverkan:	Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg
Entreprenör:	Öhmans Bygg AB, Ljusdal
Kontaktpersoner:	Magnus Wallin
Fastighetsägare:	My Leffler
Materialleverantörer:	Trä: Öhmans Bygg AB, Ljusdal Plåt: Ekonomistål, Kil

Dokumentationsmaterialet förvaras i länsmuseets arkiv.

Sammanfattning

Under perioden juli till oktober 2024 har en av de sju vallstugorna på den välbevarade fåbodvallen Hjorstavallen i Högs socken genomgått en renovering vilken delvis har bekostats med byggnadsvårdsbidrag. Hösten 2023 upptäckte fastighetsägaren att spåntaket på den nu aktuella vallstugan var i mycket dåligt skick. Hon anlät då en byggnadsfirma som rev av spåntaket och som gjorde en provisorisk täckning med presenningar. Översta broplanet och trappstegen i trappan vid ytterdörren hade blivit rötskadade och hade därför tagits bort. Länsmuseet och Magnus Wallin från Öhmans Bygg AB, Ljusdal, besiktigade vallstugan tillsammans med ägaren och länsmuseet 2024-05-28. Öhmans Bygg AB tog därefter fram ett åtgärdsförslag, varefter fastighetsägaren sökte och erhöll byggnadsvårdsbidrag från länsstyrelsen för att genomföra dessa åtgärder.

Renoveringen har utförts av Öhmans Bygg AB, Ljusdal, och länsmuseet har förutom den inledande genomgången genomfört en slutbesiktning på plats tillsammans med fastighetsägaren och byggnadsantikvarie Åsa Johansson från Länsstyrelsen Gävleborg. En ny trappa av virke av god kvalitet byggdes upp med den tidigare som förlaga. Storleken är densamma som tidigare. Presenningarna togs av och masonit spikades fast och därefter strö- och bärläkt. Slutligen lades ett tak av galvaniserad pannplåt vilket skruvades fast. Taket har försetts med vindskivor samt hängrännor av trä samt ett nytt stöd för en av hängrännorna. På skorstenen lades en flat sten tillbaka överst. Arbetet godkändes utan några anmärkningar vid slutbesiktningen 2024-10-25. Fastighetsägaren har lovat se till att högen med kasserade takspån från taket tas om hand.

Antikvarisk slutbedömning

Öhmans Bygg AB har genomfört renoveringen på ett självständigt sätt i samråd med länsmuseet. Arbetet har utförts med traditionella metoder och noga utvalt furuvirke har genomgående använts. Slutresultatet ser bra ut ur antikvarisk aspekt. Länsmuseet godkände renoveringsarbetet vid slutbesiktningen och upprättade ett antikvariskt slutintyg 2024-11-06 och tillstyrkte i detta utbetalning av beviljat byggnadsvårdsbidrag från länsstyrelsen.

Karta

Figur 1. Utdrag ur cX-kartan över Gävleborgs län med Hjärtstavallen i Hög markerad med en röd pil.

Figur 2. Utdrag ur Gävle kommuns planarkivs digitala karta över Hjärtstavallen med den nu aktuella vallstugan markerad med en röd pil.

Lagskydd

Hjortstavallen i Hög är inte skyddad som byggnadsminne eller i detaljplan/områdesbestämmelser upprättade av kommunen, men redan 1964 pekades vallen ut som ett kulturskyddsområde i samband med utredningen *Friluftslivet i Sverige* (SOU 1964:47). Hjortstavallen, som idag är en av Hudiksvalls kommuns bäst bevarade fäbodvallar, uppmärksammades även vid Hembygdsförbundets byggnadsinventering i Hudiksvalls kommun 1971–1972.

Figur 3. Hjortstavallens sydvästra del. Foto från nordöst: Daniel Olsson, 2024-05-28.

Historik

Hjortstavallen ligger i Högs socken cirka 14 kilometer nordväst om Hudiksvalls stad. Vallen tillhörde ursprungligen Högs kyrka samt gårdar i Edsta by, men efter år 1800 har den brukats av gårdar i Lia och Gäcksäters byar i samma socken. På vallen finns idag, liksom på 1700-talet, sju vallstugor med tillhörande ekonomibyggnader. Samtliga är välbevarade med obehandlade träfasader och tak av takspån, tegel eller pannplåt.

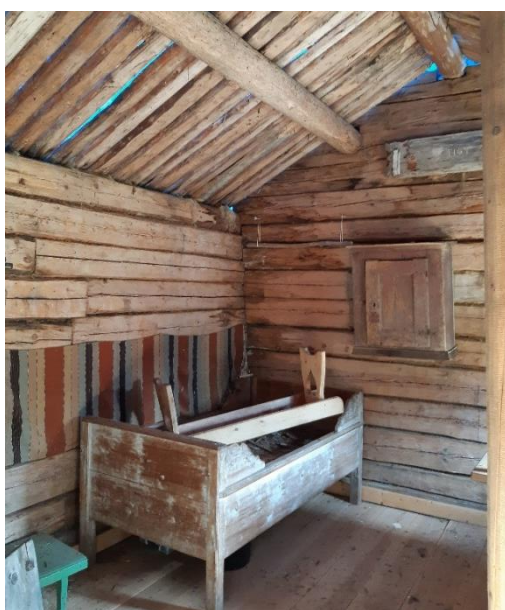
De flesta fäbodvallar i Hälsingland har vanligtvis formen av en radby, men något som är speciellt för Hjortstavallen är att den har formen av en rundby med en antydning till ett torg i mitten. Att alla byggnaders exteriörer är grå ger därtill hela vallmiljön en ålderdomlig prägel. Vallen brukades traditionellt som en fäbodvall fram till ungefär 1950, men fäbodriften återupptogs sedan på 1990-talet. För närvarande finns dock inga djur på vallen sommartid. Rakt genom fäbodvallen rinner en bäck i öst-västlig riktning och norr om denna finns två vallstugor, varav den västra är den som nu har renoverats. På vallen finns ett antal fastbandhagar.

Figur 4. Den aktuella vallstugan från söder med presenning över taket innan renoveringen inleddes. Observera skorstenen som då saknade en flat sten överst. Foto: Daniel Olsson, 2024-05-28.

År 1999 genomförde Hälsinglands museum en besiktning av den nu aktuella vallstugan som då kallades Norells stuga efter de dåvarande ägarna. Enligt dem skulle vallstugan kunna vara från 1700-talet, med vid byggnadsinventeringen på 1970-talet uppgavs den vara uppförd 1815. Under 1950-talet blev stugan ombyggd av den dåvarande ägaren – jägmästare Berg – som rev murstocken och uppförde en ny murstock med eldstad både i stugan och i boddelen. I samband med denna ombyggnad sågades den timrade innerväggen av, vilket senare ledde till sättningar i timmerstommen.

Vallstugan, som är timrad med utskjutande knutar, står på hörnstenar med fyllnadsmurar av natursten. Tidigare har en källare funnits under byggnaden, med först lucka i golvet från boden och sedan ingång via grunden mot sydöst. Huset har idag ingång mot sydöst och en trappa mot sydväst, men trappan har tidigare varit vänd mot sydöst. Flertalet av byggnadens fasader har synligt obehandlat timmer, men mot nordväst har någon under 1900-talet strukit på ett

Figur 5. Boddelens östra börn. Foto: Daniel Olsson, 2024-05-28.

Figur 6. Den öppna spisen i stugan från söder. Foto: Daniel Olsson, 2024-05-28.

parti av väggen. Den nordöstra fasaden är klädd med träpanel. Byggnaden har sadeltak som fram till hösten 2023 hade täckning med takspån vilket hade lagts i början av 2000-talet. Vallstugan har en vitputsad skorsten. Byggnaden består av en stuga och en boddell. Stugan har obehandlat trägolv av breda brädor, tapetserade väggar, en öppen spis och ett vitmålat innertak. Boddelen har obehandlade ytskikt och öppet upp till taknocken. I boddelen finns en äldre säng och ett väggfast bord.

Till vallstugan hör en äldre timrad byggnad där den ena gavelväggen numer är in-dragen så att en svale bildas, Enligt 1970-talets byggnadsinventering flyttades detta hus till vallen 1968 och det har här använts som en sovstuga. Den har fasader av synligt timmer och ett sadeltak med täckning av lertegelpannor. Nordöst om detta hus står ett litet fristående utedass med regelstomme och brädväggar.

Figur 7. Sovstugan från väster. Foto: Daniel Olsson, 2024-05-28.

Orsaker till åtgärder

Under denna rubrik beskrivs enbart de skador som nu har åtgärdats vid denna renovering. Andra påträffade skador nämns översiktligt under rubrik Antikvariska iakttagelser och eventuella återstående väsentliga skador nedan.

Figur 8. Vallstugan från norr. Vid byggnadens västra knut står My Leffler och Magnus Wallin. Foto: Daniel Olsson, 2024-05-28.

Grunden

Delar av fyllnadsmuren mot sydöst hade rört sig och vissa stenar hade ramlat fram.

Trappan

Trappan hade så omfattande rötskador att broplanet och planstegen hade plockats bort tidigare. Broplanets timmerkonstruktion hade också stora rötskador och trappans sidor var skadade.

Yttertaket

Då taket var svårt rötskadat innan renoveringen anlätade fastighetsägaren hösten 2023 en snickerifirma som skottade bort det rötskadade takspånet och försåg byggnaden med presenningar innan vintern, se figur 4 och 8 ovan. Byggnaden var således då i stort behov av att få ett tätt tak.

Figur 9. Trappan från söder innan renoveringen inleddes. Foto: Daniel Olsson, 2024-05-28.

Skorstenen

Vallstugans skorsten saknade en flat sten överst innan renoveringen inleddes.

Ärendets fortsättning

Fastighetsägaren kontaktade Magnus Wallin vid Öhmans Bygg AB, Ljusdal, som tog fram ett åtgärdsförslag, varefter fastighetsägaren sökte och tilldelades byggnadsvårdsbidrag från Länsstyrelsen Gävleborg för att genomföra renoveringen.

Figur 10. Vallstugan från sydöst innan renoveringen påbörjades. Foto: Daniel Olsson, 2024-05-28.

Figur 11. Stugan från söder efter omläggning av tak och uppförande av ny trappa. Foto: Daniel Olsson, 2024-10-25.

Utförda åtgärder inklusive material och metoder

Renoveringen av vallstugan har utförts av Öhmans Bygg AB, Ljusdal, i enlighet med det framtagna åtgärdsförslaget.

Grunden

Fyllnadsmuren av sten mot sydöst har justerats genom återläggning av stenar som hade ramlat ut.

De takspån som ligger kvar i en hög norr om byggnaden bör så snart som möjligt fraktas bort så att den inte leder till insektsangrepp som även skulle kunna drabba vallstugan. Fastighetsägaren har lovat att ordna detta.

Trappan

En ny trappa med nytt underrede har uppförts av noga utvalt furuvirke. Broplanet och trappan har samma dimensioner som tidigare. Underredet består av 2,5 stockar parallellt med byggnadens långsida och två sidor med 2 stockar vardera. Broplanet och trappans steg har spikats med smidd spik.

Figur 12. Trappan från söder. Foto: Daniel Olsson, 2024-10-25.

Figur 13. Vallstugan från norr efter avslutad renovering. Foto: Daniel Olsson, 2024-10-25.

Yttertaket

Presenningarna plockades av och sedan spikades oljehärdad bård (masonit) strö- och bär-läkt och slutligen lades ett tak av galvaniserad pannplåt tillverkad av Ekonomistål AB. Plåttaket har skruvats fast. Taket har försetts med vatt-plåtar samt enkla vindskivor av trä av samma dimensioner som de tidigare. Skorstenen har utrustats med ett nedre plåtbe-slag.

Då taket tidigare har haft häng-rännor sattes nya sådana av trä upp längs byggnadens lång-sidor. Ett nytt stöd av trä för rännan längs den nordvästra fasaden har också satts upp.

Skorstenen

Skorstenen har utrustats med en flat sten överst, av liknande modell som några av vall-stugorna på fåbodvallens syd-östra del har.

Figur 14. Skorstenen från väster efter avslutad renovering. Foto: Daniel Olsson, 2024-10-25.

Avvikelser från beslut

Renoveringen har i sin helhet följt det framtagna åtgärdsförslaget, så inga avvikelser har behövt göras.

Figur 15. Vallstugan från söder efter avslutad renovering. Foto: Daniel Olsson, 2024-10-25.

Antikvariska iakttagelser och eventuella återstående väsentliga skador

Några speciella antikvariska noteringar gjordes inte i samband med denna renovering.

Vallstugans yttertak och trappa är nu åtgärdade och det finns således inga kända skador kvar på dessa delar. Däremot finns kända skador/brister på enstaka övriga byggnadsdelar. Den öppna spisen i stugan saknar järnhäll. I stugan har tapeten och den tillhörande bården lossnat på vissa ställen. Ovanpå stugans innertak ligger mineralull, vilken på sikt vore önskvärt om den kan tas bort då det är ett främmande material i en äldre timmerbyggnad av detta slag. Bättre att ersätta den med något naturmaterial, om det bedöms att rummet behöver vara isolerat.

Sovstugans yttertak som är utfört av lertegel är i stort behov av omläggning eller alternativt läggning av pannplåt. Vindskivor och vattbrädor bör också bytas. Det är viktigt att även fortsättningsvis hålla efter vegetationen kring båda byggnaderna och vid behov sänka marknivån om jord ligger emot timmerstommarna.

Källor

Ask, Brita. Norells bostuga, Hjortstavallen, Hög sn, Hudiksvalls kommun. Besiktningsprotokoll 1990-10-12. Hälsinglands museum, Hudiksvall.

Länsmuseets Gävleborgs ärendearkiv, Hudiksvalls kommun, Högs socken, Hjortstavallen.

www.hudiksvall.se/Sidor/Uppleva-och-gora/Idrott-motion-och-friluftsliv/Vardefull-natur/Hjortstavallen.html

